

Er waren veel verzetsstrijders met een koloniale achtergrond: ‘We helpen niet de Hollanders, wij vechten tegen de Duitsers omdat het fascistisch zijn’

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren vele mensen uit de koloniën actief in het Nederlands verzet. Deze ‘vergeten’ groep uit onder meer Suriname, het Caribisch gebied en Indonesië krijgt de laatste jaren steeds meer aandacht. Wie waren zij en wat waren hun beweegredenen?

Hanneloes Pen 22 april 2023, 03:00

De Surinaamse Elisabeth ‘Betty’ Bergen, verpleegkundige van beroep, is een ‘vergeten’ verzetsstrijder. Zij was fel anti-Duits en verborg in de oorlog in haar ruime Amsterdamse bovenhuis aan het Harmoniehof 59 maar liefst acht Joodse onderduikers.

In de uit twee verdiepingen bestaande woning waren ook kinderen ondergedoken, onder wie de 3-jarige David ‘Bertje’ Hamburger, geboren in 1940, en zijn in 1943 geboren zusje Jetje. Bij onraad vlogen de onderduikers naar de kast bij de schuifdeuren die toegang gaf tot een geheime onderduikplek tussen het plafond en de vloer van de hoger gelegen etage.

Betty en haar onderduikers werden vermoedelijk verraden. De onderduikers konden tijdens een onverwachte inval in juni 1944 niet op tijd weggelopen en werden allen gearresteerd. Ook Betty moest mee en kwam in Ravensbrück terecht. Een Duitser had haar toegebeten: “Zou een Jood dit ook voor een neger doen?”

Vastberaden blik

De verpleegkundige, geboren op 29 mei 1905 in Paramaribo, sprak later niet graag over de oorlog. Haar nicht Michal Nobach-Bergen (1943), die na de oorlog een tijdje bij haar inwoonde, hoorde wel haar opmerkingen als: “We moeten alert blijven, want er zitten mensen tussen die je kunnen bedriegen.” Zij raakte nieuwsgierig naar het verhaal en wist haar tante aan de praat te krijgen, al liet Betty niet het achterste van haar tong zien. Nobach schreef over het indrukwekkende verhaal het boek *Tante Betty*, dat vorige maand verscheen. Op de cover staat de verpleegkundige afgebeeld: een krachtige vrouw met vastberaden blik.

Verzetsverhalen als die van de onbekende ‘tante’ Betty krijgen steeds meer aandacht. “De laatste jaren was er meer aandacht voor vrouwen in het verzet. Nu komt er ook belangstelling voor verzetsmensen met een koloniale achtergrond. Velen weten niet dat ook zij een bijdrage hebben geleverd aan het Nederlandse verzet,” zegt historicus Annemarie van Dijk, redacteur van het in het Niod gehuisveste Netwerk Oorlogsbronnen, dat op haar site bronnen over de Tweede Wereldoorlog met elkaar verbindt.

Anton de Kom

De [populaire schrijver/activist Anton de Kom](#) (1898-1945) van het boek *Wij slaven van Suriname* is een van de bekendste zwarte verzetsstrijders in de oorlog. Vorig jaar kreeg hij [een gedenksteen](#) in de Nieuwe Kerk. Zijn boek, dat een aanklacht tegen racisme, uitbuiting en koloniale overheersing is, werd in 2020 opnieuw uitgegeven. Ook werd hij opgenomen in de [Canon van Nederland](#).

Ter gelegenheid van de herdenking van zijn geboortedag 125 jaar geleden besteedt het Netwerk Oorlogsbronnen aandacht aan verzetsmensen uit het Caribisch gebied, Suriname en Indonesië. 'Cijfers over verzet zijn vanwege het geheime karakter moeilijk te verzamelen, maar wel staat vast dat mensen uit de koloniën zeer actief waren in het Nederlandse verzet,' schrijft Oorlogsbronnen op de site. Vaak streden ze tegen de Nederlandse koloniale overheersing maar ze zetten zich in de oorlog in tegen het nationaalsocialisme.

Ook in musea en documentaires krijgen de verzetsmensen aandacht. Het eind 2022 [hernieuwde Verzetsmuseum](#) belicht in zijn tentoonstelling verzetsmensen en -organisaties uit de voormalige koloniën, onder wie Anton de Kom en de studentenvereniging Perhimpunan Indonesia (PI), die streed voor de onafhankelijkheid van Indonesië. Omroep Max brengt in mei het [drieluik Vergeten Helden](#) uit over onder anderen de Surinaamse Charles Lu-A-Si (1911-1942), die betrokken was bij de organisatie van de Februaristaking.

Completer beeld

"Oorlogsbronnen is vorig jaar in het kader van dekolonisatie en inclusie ook begonnen deze groepen verzetsstrijders erbij te betrekken. Zo krijgen we een completer beeld van het Nederlandse verzet," zegt Van Dijk. In een [overzicht](#) staan inmiddels zeventien verzetsstrijders genoemd, onder wie De Kom, jazzmuzikant en arts Boy Edgar, die Joodse kinderen hielp onderduiken en een brug en een muziekprijs naar zich kreeg vernoemd, en Albert Wittenberg, naar wie op initiatief van Betty Mock, die als baby in zijn gezin werd opgevangen, in 2020 [een plantsoen](#) is vernoemd.

De redenen waarom zij in het Nederlandse verzet gingen, zijn divers, zegt Van Dijk. "De discriminatie van Joden speelden een rol voor hen om in het verzet te gaan. Boy Ecury, een Arubaanse verzetsman die betrokken was bij het gewapend verzet, had zelf ervaringen met discriminatie. Hij kon niet tegen onrecht."

Betty's onderduiker David Hamburger heeft dankzij tante Betty de oorlog overleefd. Hij herinnert zich niets meer van zijn onderduik. Hij kwam met de 'Gruppe Unbekannte Kinder', een transport met andere Joodse kinderen die zonder ouders uit de onderduik waren weggehaald, in Theresienstadt terecht. Drieëntwintig jaar geleden vertelde hij in het boek *Onbekende kinderen* van Daphne Meijer dat zijn ouders na de oorlog verschillende brieven van tante Betty kregen. Maar zijn ouders hadden geen behoefte aan contact. Zij vertelden hem dat Betty hun om geld had gevraagd.

Of dit waar is, is niet meer na te gaan. David Hamburger kan zich nu, na zoveel jaren, desgevraagd deze opmerking niet meer herinneren. In het boek van Nobach-Bergen zegt Betty zelf: 'Natuurlijk hadden we ook geld gekregen om de Joden onderdak te geven, maar al het geld woog niet op tegen de risico's om door de Duitsers gepakt te worden.'

Urgente strijd

Op de site van Oorlogsbronnen is ook het verzetsverhaal van de Indonesische Evy Poetiray (1918-2016) opgetekend. Zij had een andere motivatie om in het verzet te gaan. Zij was vanuit haar geboorteland Indonesië naar Amsterdam gereisd om opgeleid te worden tot chemisch analiste. Ze werd politiek actief voor de Perhimpoean Indonesia. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwamen veel van de studenten van de vereniging in verzet tegen de Duitse bezetter. ‘De strijd tegen het nationaalsocialisme werd urgenter geacht dan de strijd voor de Indonesische onafhankelijkheid,’ aldus Oorlogsbronnen.

Perhimpoean Indonesia, dat door de Duitsers verboden werd, ging ondergronds, maakte een eigen verzetsblad *De Bevrijding* en hielp bij het drukken en verspreiden van illegale kranten als *Het Parool*, *Vrij Nederland*, *Trouw* en *De Waarheid*. Over haar strijd tegen de Duitse bezetter zei Poetiray: “We helpen niet de Hollanders, wij vechten tegen de Duitsers omdat het fascistisch zijn.”

Poetiray was lid van dansgroep Insulinde, die optrad in het Koloniaal Instituut, het huidige Tropenmuseum. Toen vanaf eind 1940 het instituut de uitvalbasis werd voor de Ordnungspolizei, moest Poetiray met haar groep optreden voor de Duitsers. Wat de bezetter niet wist, was dat er in de gang onder het podium een drukpers was verstopt en dat er onderduikers in het gebouw zaten. De danseressen leidden bewust de aandacht af van wat er elders in het gebouw gebeurde, schrijft Oorlogsbronnen.

Vrij Indonesië

Drie leden van Perhimpoean Indonesia – Mas Sidartawan, Irawan Soejono en Moen Soendaroe – overleefden de oorlog niet. Zij hebben ‘ver van hun vaderland zonder aarzelen de strijd opgenomen tegen de fascistische barbarij (...) voor de vooruitgang van de mensheid,’ schreef PI in augustus 1945 in hun uitgave *Indonesia*.

Negen maanden na de bevrijding, op 4 februari 1946, prijkt [een foto van Poetiray op de voorpagina van Het Parool](#). Ze was samen met de toenmalige Paroolhoofdredacteur Van Heuven Goedhart een van de sprekers tijdens een massale demonstratie voor een vrij Indonesië bij de Markthallen in Amsterdam.

Op 17 augustus 1945 werd de Indonesische onafhankelijkheid uitgeroepen en vertrok Poetiray met haar man naar Indonesië om bij de opbouw van het land te helpen. In de jaren tachtig reisde ze terug naar Nederland om haar Nederlandse verzetspensioen te claimen.